

Abduxalilova Madinaxon Abdurayim qizi

*Andijon davlat pedagogika instituti, Aniq va tabiiy fanlar fakulteti, biologiya
yo'nalishi ikkinchi bosqich talabasi*

E-mail: madinaxonabduxalilova@mail.ru

Annotatsiya. *Maqolada dorivor amarant o'simligining kelib chiqishi, o'sish sharoiti, biologiyasi, xalq tabobatidagi va ilmiy tibbiyotdagi ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan.*

Kalit so'zlar. *Amaranthus, Amaranthaceae, ekzema, ateroskleroz, anemiya, beriberi, herpes.*

Abstract. *The article contains information about the origin, growth conditions, biology, importance of the medicinal amaranth plant in folk medicine and scientific medicine.*

Keywords. *Amaranthus, Amaranthaceae, eczema, atherosclerosis, anemia, beriberi, herpes.*

Dorivor o'simliklar – bu inson va hayvonlarda uchraydigan kasalliklarni davolash hamda ushbu kasalliklarning oldini olish maqsadida foydalaniladigan o'simliklarga nisbatan qo'llaniladi. Bu esa o'z navbatida xalq tabobatining asosi bo'lib xizmat qiladi. Yana bir jihati shundaki, bunday o'simliklar xomashyosi farmatsevtika sohasida tayyorlanadigan dorilar tarkibining bir qismini tashkil qiladi. Butun jahon Sog'liqni Saqlash tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, mavjud doridarmonlarning 60% ni dorivor o'simliklar xom ashyolaridan olingan preparatlar tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi hududida ham noyob dorivor o'simliklar ko'plab madaniy va yovvoyi holda uchraydi va keng miqyosda xalq tabobatida qo'llanilib kelinadi. Aholi salomatligini ta'minlash, tibbiy-sanitar yordam ko'rsatish,

turli xil, ayniqsa, surunkali kasalliklar profilaktikasida va ularni davolashda sifat, xavfsizlik va samaradorlik jihatidan amalda sinalgan xalq tabobati muhim o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 10-apreldagi

“O'zbekiston Respublikasi xalq tabobatini rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi PQ-4668 sonli qarori dorivor o'simliklarni yetishtirish va foydalanish samaradorligini yanada shakillantirish ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi.

Amarant –Amaranthus. Amarantdoshlar – Amaranthaceae oilasiga kiradi. Bo'yi 2-3 metr keladigan bir yillik o't o'simlik. Poyasining

yo'g'onligi 8-10 sm, bargi cho'ziq va ellipssimon bo'lib, poyaga uzun bandi bilan ketma-ket joylashgan. Gullari mayda, ko'rimsiz bo'lib, yirik yarim metr gacha boradigan supurgisimon gul to'plamini hosil qiladi. Urugi mayda sharsimon qo'ng'ir yoki sariq rangda bo'lib, 1000 donasining vazni 0,4-0,6 gramm keladi. Bir tub o'simlik 0,5 kggacha urug' berishi mumkin. Urug'ining osti yaltiroq bo'ladi. Iyun oyida gullaydi, urug'i iyulda pishadi. Mamlakatimizda amarantni o'rganish va qishloq xo'jaligiga joriy etish XX-asrning 30-yillarida mashhur rus olimi akademik N.I. Vavilov tomonidan boshlangan. Uning o'limidan keyin hamma tadqiqot ishi tashlab ketilgan va deyarli unutilgan. Keyinchalik bu ishni Sankt-Peterburg universiteti professori Isxan Magomedovich Magomedov davom ettirdi. U amarant yetishtirishni boshlagan birinchi mahalliy tadqiqotchilardan biri.

Aytishim kerakki, bu yerda biz faqat amarantning o'stiriladigan turlari haqida gapiramiz. Yovvoyi holda o'sadigan turlari nafaqat dunyoda, balki butun mamlakatimizda Shiritsa deb nomlangan turi keng tarqalgan. Faqat Markaziy Rossiya hududida 7 turdagi ma'lum. Masalan, Moskva viloyatida amarantning 3 turi o'sadi. Amarant o'simligini, xalq tilida ushbu o'simlikni gultojxo'roz deb ataymiz. O'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, amarant o'simligining dorivor xususiyatlari juda noyobdir.

Farmakologlar amarant yog'iga jiddiy qiziqish bildirishmoqda, chunki uning yog'ida skualen (8%) ko'p bo'lib, u ma'lum bo'lgan eng kuchli antioksidant hisoblanadi. Antitumor dorilar uchun skualenning asosiy manbai, yaqin vaqtgacha, akula jigari yog'i bo'lib, unda u faqat 2% ni tashkil qiladi. Amarantni davolashda istiqbollarni tasavvur qilish qiyin emas. Xalq tabobatida amarant yog'i tobora ko'proq foydalanilmoqda: ekzema, qo'ziqorin teri kasalliklari, akne, herpes, chandiqlar, kuyishlar kasalliklarida foydalanilmoqda. Amarant bilan davolash va unga asoslangan preparatlar qayta tiklanmoqda va ishlab chiqilmoqda. Amarant tarkibida ko'plab vitaminlar, minerallar va mikroelementlar, biologik faol moddalar (rutin, amarantin, C va E vitaminlari) mavjud bo'lib, bu uning antioksidant xususiyatlarini sezilarli darajada oshiradi. Amarantning ta'sir doirasi quyidagi kasalliklarni davolashga taalluqlidir: genitouriya tizimining yallig'lanish jarayonlari, surunkali oshqozon yarasi va oshqozon kasalliklari, diabet, kuyishlar, semizlik, ateroskleroz, anemiya, beriberi, angina pektorisi, gipertenziya kasalliklarida davolashda keng qo'llaniladi. Bu mo'jizaviy o'simlik kuchli qayta tiklovchi va yoshartiruvchi ta'sir ko'rsatadi, immunitet tizimini mustahkamlaydi, radiatsiya kasalligini davolashda, tanani og'ir metallar, toksik moddalar, radionuklidlar tuzlaridan tozalashda yordam beradi.

Bu gemoglobin darajasini oshirishga va qondagi qizil qon tanachalari sonining sezilarli darajada oshishiga yordam beradi. Boshqacha aytganda, u gematopoetik ta'sirga ega. Infuziyalar va damlamalar shaklida u gemostatik vosita

sifatida, jigar va yurak kasalliklarida, o'smalar, oshqozon-ichak infeksiyalari va buzilishlarni davolash uchun ishlatiladi.

Umuman olganda, moy, sharbat, infuziyalar, damlamalar va ko'katlar butun tanaga kuchli shifobaxsh va uzoq muddatli profilaktik ta'sir ko'rsatadi, deb aytishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1].M. Amanova., U. Hurrarov., B. Rustamov. “Jozibali Amarant guli” O'zbekiston qishloq xo'jaligi vazirligi sayti "Science and Education" Scientific Journal May 2021 / Volume 2 Issue 5

[2].Sh.Ergashev “Amarant —XXI asr kashfiyoti“ Xalq so'zi 10.07.2017 y

[3].Saidganiyeva Sh.T., Tufliyev N.X Amarant o'simligining biologik xususiyatlari va xalq xo'jaligidagi ahamiyati Agrar fani habarnomasi 1(85)2021 yil

[4].Abduraimov O.S., Maxmudov A.V., Mamatqulova Y.E., Erdonov Sh. “Turkiston tog' tizmasida Elvendiya Boiss tomonidan tarqalgan. (Apiaceae) turlari”.Xorazm Ma'mun universiteti Fanlar akademiyasi nomenklatori

[5].М.Д. Тургунов, В.П. Печеницын, Н.Ю. Бешко, Д.А. Абдуллаев, Уралова.И. Биологические особенности редких видов семейства Iridaceae Juss. флоры Узбекистана в условиях ex situ Acta Biologica Sibirica, 2019, 5(2), P.17-22.

[6].Д.Т. Хамраева, О.К. Хожиматов, А.И. Уралов. Рост и развитие *Ferula tadshikorum* Pimenov в условиях интродукции Acta Biologica Sibirica, 2019, 5(3), P.172-177.

a.akademiya 2021 y. -314

b. -bosma nashrning elektron versiyasi.b.http://mamun.uz/uz/page/56

[7]. Sh. Sh.Qilichev., M.S. Sayfiddinov. Dorivor zanjabil o'simligining biologiyasi//International Multidisciplinary Conference Hosted from Manchester, 25th Jan. 2023.